

Kultura w procesie tranzytu: literackie migracje między językiem rosyjskim i ukraińskim

Wojna w Ukrainie, rozpoczęta w 2022 roku na pełną skalę, doprowadziła do gwałtownej zmiany nie tylko w życiu codziennym obywateli, lecz również w ich tożsamości kulturowej i językowej. Projekt badawczy *Kultura w procesie tranzytu: literackie migracje między językiem rosyjskim i ukraińskim* koncentruje się na fenomenie współczesnej literatury ukraińskiej tworzonej po rosyjsku – zjawisku, które obecnie przechodzi głęboką przemianę. Celem projektu jest zrozumienie, w jaki sposób pisarze rosyjskojęzyczni w Ukrainie reagują na wojnę poprzez zmianę języka, tematyki oraz swojej pozycji kulturowej.

Punktem wyjścia jest koncepcja kultury w procesie tranzytu – kultury w ruchu, kształtowanej przez przemieszczenie, zerwanie polityczne i redefinicję tożsamości. Projekt zakłada analizę dzieł literackich oraz rozmów z autorami, którzy po 2022 roku zmienili język twórczości z rosyjskiego na ukraiński, zawiesili działalność literacką lub próbują funkcjonować w dwóch obszarach językowych jednocześnie. Badania będą prowadzone w Polsce, Niemczech, Francji i innych krajach, gdzie przebywają obecnie pisarze-uchodźcy.

Projekt łączy teorię postkolonialną oraz analizę literacką i dyskursywną. Zebrane teksty i wywiady zostaną poddane pogłębionej analizie, aby zrozumieć, jak autorzy redefiniują swoją tożsamość i stosunek do języka rosyjskiego – języka, który dla wielu był przez lata narzędziem ekspresji, a dziś może kojarzyć się z przemocą i dominacją. Szczególny nacisk położony zostanie na poezję publikowaną w mediach społecznościowych, emigracyjne wydawnictwa oraz zjawisko „milczenia” jako aktu oporu.

Powodem podjęcia tematu jest luka w dotychczasowych badaniach nad literaturą ukraińską pisaną po rosyjsku. Chociaż wielu autorów z Odesy, Charkowa czy Donbasu miało wyraźnie ukraińską tożsamość, pisali oni po rosyjsku, będąc częścią złożonego, często marginalizowanego fenomenu kulturowego. Projekt pozwala nie tylko opisać ten fenomen, ale również osadzić go w szerszym kontekście postimperialnym i dekolonialnym.

Projekt zakłada, że pisarze rosyjskojęzyczni z Ukrainy, reagując na wojnę i przymusową zmianę kontekstu kulturowego, przyjmują jedną z trzech strategii językowej transformacji. Pierwsza to całkowite przejście na język ukraiński jako forma świadomego oporu wobec dziedzictwa imperialnego i wyraz przynależności do nowej wspólnoty obywatelskiej. Druga strategia to „droga w milczeniu” – porzucenie działalności literackiej jako konsekwencja wewnętrznego kryzysu tożsamościowego. Trzecia to funkcjonowanie pomiędzy językami: dwujęzyczność, przekład przez tłumaczy zawodowych, autoprzekład i kod-przełączanie, które pozwalają autorom zachować złożoność swojego doświadczenia. Hipoteza badawcza zakłada, że wybór jednej z tych ścieżek zależy nie tylko od przekonań ideowych, ale także od kontekstu migracyjnego, presji społecznej oraz dostępu do instytucji kultury i rynku wydawniczego.

Badania będą prowadzone z wykorzystaniem nowoczesnych metod łączących analizę literacką z badaniami jakościowymi. Kluczową rolę odegrają półustrukturalizowane wywiady z pisarzami i pisarkami z Ukrainy, którzy po 2022 roku przebywają na emigracji albo pozostają w Ukrainie. Rozmowy pozwolą zrozumieć ich osobiste decyzje dotyczące języka, tożsamości i twórczości w czasie wojny. Dodatkowo prowadzone będą konsultacje z wydawcami emigracyjnymi i przedstawicielami instytucji kultury, którzy mają wpływ na obieg literacki i recepcję takich tekstów. Równolegle analizowane będą archiwa, blogi, media społecznościowe oraz publikacje cyfrowe, aby uchwycić nowe formy literackiej obecności i autoekspresji.

Wyniki badań zostaną zaprezentowane w formie artykułów naukowych, książki oraz na międzynarodowych konferencjach. Projekt przyczyni się do lepszego zrozumienia dynamicznych zmian w kulturze ukraińskiej, uwzględniając głosy autorów, którzy tworzą na pograniczu języków, tożsamości i geokultur. To również głos w debacie o miejscu języka rosyjskiego w przyszłości krajów poradzieckich.